

Viața sfântului Sf. Pavel de Obnora, pe care tocmai am ascultat-o, ne oferă o privire spre o civilizație aflată exact la polul opus civilizației pe care o studiem acum, adică civilizația apuseană după schismă, începând cu Evul mediu.

În civilizațiile ortodoxe tradiționale, cum a fost Rusia, evenimente foarte asemănătoare se repetă. Vin invazii barbare, mănăstirile sunt devastate, uneori viața monastică înflorește, alteori decade, după care înflorește din nou. Se ridică sfinți, diavolul atacă neîntrerupt, vin invazii din exterior. Toate acestea survin fără să strice armonia și echilibrul de bază al civilizației. La fel au stat lucrurile și în Bizanț, la fel și în Apus, înainte de schismă.

Nu există nimic ce putem numi „nou” deoarece odată ce s-a impus creștinismul, odată ce a venit Hristos și a fondat Biserica Sa, nu mai există nimic care să poată fi nou. Există doar pregătirea pentru sfârșitul lumii, pentru că oamenii care sunt pătrunși de principiile tradiției ortodoxe nu mai așteaptă nimic nou în această lume.

Pe de altă parte, așa cum am văzut deja în ultima lecție, în Apus, odată cu Evul Mediu târziu, cu

scolasticismul, cu Francisc de Assisi, cu Ioachim de Fiore, cu influența romantismului în religie, cu noile idei politice, apare și ideea că deja se întâmplă ceva nou. Se lucrează la îmbunătățirea creștinismului. Apare o căutare pentru un fel de „creștinism nou”, deși nu folosesc încă acest concept.

Accentul acesta devine mai apăsător în perioada pe care o studiem acum, în Renaștere, epoca care urmează Evului Mediu, în linii mari anii 1300-1600. Vom descoperi în această perioadă că ceea ce a început fragmentar în Evul Mediu cunoaște deja o răspândire puternică. Și se întâmplă lucruri complet noi în istoria omenirii; sau dacă au mai existat înainte, acum sunt duse la un cu totul alt nivel.

Obiectivul acestor lecții este, repet, de a înțelege motivul pentru care lumea arată astfel astăzi, de a vedea influențele care ne-au format mințile noastre, de a studia dezvoltarea mentalității moderne. De asemenea, scopul este ca prin acest curs să putem fi ortodocși, ridicându-ne împotriva tuturor ideilor și influențelor false care au acționat asupra noastră, pentru a vedea care este adevărata mentalitate și învățătură ortodoxă.

Din păcate, sfârșitul erei moderne, care a debutat cu schisma, a produs o generație de oameni complet ignoranți față de trecut. O persoană care nu își cunoaște trecutul devine foarte ușor victima mediului său, care se bazează în cazul nostru pe o filosofie anti-creștină. Ajunge astfel prin tot ceea ce îl înconjoară în această viață. Din acest motiv, noi încercăm să înțelegem lucrurile din jurul nostru dintr-un punct de vedere filosofic mai profund, astfel încât până și muzica din supermarket să devină ceva filosofic. În cazul acesta concret, în spatele muzicii se găsește o încercare de a ne stârni un anumit sentiment, care ne îndepărtează de Hristos.

Așadar, scopul acestui studiu este o auto-apărare ortodoxă. Întregul curs reprezintă o noutate, prin aceea că este o examinare a istoriei moderne din punctul de vedere al Ortodoxiei. Toate cărțile de istorie sunt scrise din cu totul alte puncte de vedere. Fie încep cu ideea că a existat un Ev Întunecat după care a urmat epoca modernă „iluminată”, totul fiind criticat din punctul de vedere al perspectivei moderne, științifice și iluministe. Sau există o altă școală de gândire care susține că standardul îl reprezintă creștinismul catolic, iar secolul al XIII-lea înseamnă apogeul istoriei, după care totul reprezintă o cădere. Mai există și alte puncte de vedere.

Perspectiva noastră, însă, este ortodoxă. Și din punct de vedere ortodox, trebuie să spunem că Renașterea este, în fapt, mult mai puțin relevantă decât Evul Mediu.

În timpul Renașterii asistăm la cele mai spectaculoase schimbări și deosebiri față de vechiul creștinism. Dar marile schimbări care au condus la Renaștere și apoi la fenomenul modern, au avut loc, așa cum am văzut în ultimul curs, în perioada imediat următoare după schismă.

După această perioadă medievală, toate celelalte evenimente se înlănțuie, pornind de la prima schimbare, într-un lanț logic. Odată ce a fost părăsită Ortodoxia, nu mai există nimic altceva decât desfășurarea noilor principii care apar. Toate principiile care își au originea în Evul Mediu vor fi dezvoltate până în prezent. Din acest punct de vedere forțele care modelează istoria astăzi sunt aceleași ca în secolul al XIII-lea doar că astăzi se găsesc într-o formă mult mai avansată.

Perioada care a urmat Evului Mediu se numește Renaștere și indică o naștere din nou a antichității. Este epoca așa-zisului umanism și este deja foarte clar care este fundamentul acestei noi epoci.

Am văzut că perioada Evului Mediu a fost dominată de scolasticism. Rațiunea a devenit autonomă și a fost plasată deasupra credinței. Iar această rațiune, după cum a observat foarte bine Kireevski în secolul al XIX-lea, când a criticat Apusul din punct de vedere ortodox, s-a întors foarte rapid împotriva creștinismului. La început se presupunea că era slujnica credinței și că servea creștinismului prin aceea că demonstra dogmele de credință și multe alte lucruri bazate pe autoritate: autoritatea Scripturilor, a unora dintre Părinții timpurii, în special Augustin.

În perioada Renașterii, această rațiune s-a întors împotriva religiei. Dacă rațiunea este autonomă atunci ea este capabilă să își dezvolte propriile principii. Nu există nici un motiv pentru care ar trebui să fie limitată de un conținut religios. De asemenea, am văzut în Evul Mediu că marile schimbări – Francisc și Ioachim – erau foarte monastice și orientate spre ascetism. În Renaștere a apărut o reacție vehementă împotriva acestui curent. Contextul în care au apărut aceste noi idei s-a schimbat. Drept urmare, oamenii nu mai erau interesați nici de monahism nici ca rațiunea să slujească teologiei. Așadar, vedem în această perioadă că ideea monastică și ascetică apar într-o lumină foarte negativă, deoarece s-a redeșteptat interesul pentru lume.

Astfel, este firesc ca în această perioadă din istoria Occidentului omul să se fi îndepărtat de Biserică și să se uite la Grecia și Roma păgână, ale căror monumente se găseau peste tot în

Apus, dar mai ales în Italia. Un autor chiar a afirmat că, în această epocă, Grecia și Roma păgână s-au răzbunat pe creștinism, deoarece au fost răsturnate de acesta. Vechea civilizație păgână care prețuia înaintea de orice omul, a fost mai întâi răsturnată de creștinism, iar acum, când rațiunea s-a ridicat împotriva creștinismului, acest păgânism vechi, unindu-se cu rațiunea, s-a răzbunat. La rândul său, acest păgânism a dat un mare impuls idealului de secularism complet.

Așadar, idealul Renașterii reprezintă un ideal al omului natural și al unei religii naturale inteligibilă rațiunii fără niciun fel de revelație specială. Unul dintre marii umaniști ai nordului, Erasmus, a descoperit în Grecia ceea ce el a numit filosofia lui Hristos. Referindu-se la vechii greci scria: „Când citesc anumite fragmente din acești oameni înțelepți, cu greu mă pot abține să nu spun: Sf. Socrate roagă-te pentru mine!” Bineînțeles că cel mai probabil el nu se ruga la sfinți și nu s-a rugat nici la Socrate. Ceea ce vrea să spună el este următorul lucru: acești păgâni încep să ia locul sfinților.

În această epocă a fost descoperit omul și a izbucnit un interes pentru individ. Există o carte foarte bună despre Renașterea din Italia, scrisă de Jacob Burckhardt, un cercetător din secolul al XIX-lea. A propos, există câțiva cercetători foarte buni în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX, care au studiat în profunzime subiectele, lucru care se întâmplă astăzi foarte rar. Chiar și atunci când perspectiva lor este de regulă agnostică, sau chiar atee, datorită faptului că sunt atât de scrupuloși cu subiectul lor, cititorul poate înțelege ce s-a întâmplat de fapt. Burckhardt discută multe dintre ideile care erau prevalente în Italia acelei perioade, care a fost primul loc al Renașterii, și care s-au răspândit mai apoi în Nord.

Celebritatea

El are un capitol despre ideea modernă de celebritate, care a apărut pentru prima dată în această perioadă, după antichitate. Burckhardt observă, înainte de toate, că până și Dante, care are ceva în comun cu Evul Mediu, este prima persoană aflată în mod vizibil în căutarea celebrității. „El a căutat laurii poetului cu toată puterea sufletului său. Ca publicist și om de litere, a pus accentul pe faptul că ceea ce făcea el era ceva nou și că își dorea nu doar să fie primul în domeniul său, ci să fie apreciat astfel”. Mai târziu a apărut cineva mai bătrân decât el, Albertinus Mussattus sau Mussatus, care a fost încoronat poet la Padova de către episcop și de către rector. „El s-a bucurat de o faimă care semăna aproape cu o deificare. În fiecare zi de

Crăciun, profesorii și studenții de la universitate veneau într-o procesiune solemnă în fața casei lui cu flașnete și, după câte se pare, cu lumânări arzând, pentru a-i aduce omagii și cadouri. Reputația sa s-a menținut până în 1318, când a picat în dizgrație...”

„Această adulație, care era oferită odată doar sfinților și eroilor, i-a fost oferită lui Petrarca, care mai târziu, în anii de senectute, s-a convins că era ceva prostesc și aducător de necazuri.” Este limpede că avem în față cel mai de jos nivel al secularismului, dorința de a fi idolatrizat acum și comemorat de posteritate...

„În mijlocul tuturor acestor pregătiri exterioare pentru a câștiga și a păstra faima, când și când cortina este dată la o parte și putem vedea dovezile înfricoșătoare ale unei ambiții și însetări după măreție, indiferent de mijloace și consecințe. Astfel, în prefața la istoria Florenței, Machiavelli îi condamnă pe predecesorii săi Leonardo Arentino și Poggio pentru scrupulele lor delicate față de partidele politice din oraș: „Au greșit imens și au dovedit că înțeleg prea puțin din ambiția oamenilor și din dorința de a-și duce numele mai departe. Câți oameni care nu s-ar putea distinge prin nimic de laudă încearcă să devină faimoși prin fapte infame! Acei scriitori nu au luat în considerare faptul că acțiuni care sunt mărețe în sine, cum este cazul faptelor întreprinse de conducători și de state, par întotdeauna să aducă mai multă glorie decât reproșuri, indiferent în ce constau ele și indiferent ce consecințe decurg din ele”, susține Machiavelli. În mai mult de una dintre acțiunile remarcabile și înfricoșătoare, motivul identificat de scriitorii serioși îl reprezintă dorința arzătoare de a realiza ceva măreț și memorabil. Motivul nu este doar un caz extrem de vanitate obișnuită, ci un element demonic...” Așa se exprimă un scriitor agnostic, care înțelege prin demonic ceva care nu poate fi inteligibil în termeni de motivații umane.

„... Un element demonic, care implică o renunțare la voința proprie, utilizarea oricăror mijloace, indiferent cât de abjecte și o indiferență chiar față de reușita însăși. În acest sens, de pildă, s-a gândit Machiavelli la personajul Stefano Porcaro. Căutarea celebrității a reprezentat motivația din spatele uciderii lui Galeazzo Maria Sforza și a ducelui Alessandro de Florența de către Lorenzino de Medici, conform lui Varchi însuși.”

Știm desigur câte ceva despre istoria principatelor italiene din această perioadă cu faimoșii De Medici care au dat inclusiv papi și care se otrăveau unii pe alții și ucideau membrii altor familii. Existau pe atunci niște rivalități înspăimântătoare. A existat chiar un anume Lorenzino care se lăuda cu „o faptă a cărei noutate va face uitată dizgrația în care se găsea”, pentru că el se afla pe atunci în dizgrație. „Și Lorenzino a sfârșit prin a-și ucide neamurile și prințul. Acestea erau trăsăturile unei epoci de patimi și forțe suprasolicitate și deznădăjduite.”

La rândul nostru vedem în vremurile contemporane oameni care asasinează președinți. Nu au reușit în viață dar vor cumva să se facă și ei cunoscuți, chiar dacă pentru asta trebuie să meargă la închisoare sau să fie omorâți. Ceea ce îi mișcă este gândul de a deveni cumva nemuritori, fie și printr-o faptă mârșavă. Vor ca lumea să își aducă aminte de ei, pentru că ei nu mai cred în nemurirea sufletului.

Dar această atitudine, în care îți slăvești sinele și care apare de asemenea pregnant și în viața lui Benvenuto Cellini, un aventurier care cutreieră de colo până colo pentru a deveni celebru, vine direct din Evul Mediu. Provine din ceea ce am descris în ultimul curs: preocuparea lui Francisc de Assisi cu sine însuși, cu automulțumirea sa, cu acel soi de demonstrație teatrală a gradului de sfințenie pe care l-a atins. Odată ce duhul vremurilor s-a schimbat, același motiv s-a strâmbat într-o preocupare lumească și a devenit o preamărire de sine extrem de vulgară.

Ne aflăm la o distanță foarte mare de Ortodoxie, unde chiar și pictorii de icoane nu își semnează, de regulă, lucrările. Iar asta nu este o chestiune de anonimitate, deoarece găsim uneori în cântările Bisericii referințe la persoanele care au scris ceva: „aceasta a fost scrisă de un anume Gherman Monahul” sau ceva asemănător. Ideea este că în Ortodoxie lipsește dorința creatorilor de a fi cunoscuți ca mari poeți, mari scriitori, mari pictori de icoane care își semnează lucrările, pentru a-și uimi contemporanii. Creatorul se integrează în tradiție și o duce mai departe așa cum a fost și înainte.

În Renaștere a apărut această dorință, ca fiecare artist să își facă un nume pentru sine. Tendința aceasta a căpătat în secolul XX accente caraghioase. După cum putem vedea astăzi majoritatea acestor artiști nu au nicio înzestrare. Ei cred că dacă împrăștie vopsea pe pânză, cât mai violent cu putință, vor reuși să devină cineva.

Este ceva foarte adânc deoarece are un strat profund filosofic și chiar teologic. În viziunea ortodoxă tradițională asupra lumii se începe cu revelația, cu tradiția care ne-a fost înmănată de Părinți și, în esență, de Dumnezeu. Dacă întrebi pe cineva cum știe ceva, el va spune „știu deoarece așa a făcut lucrurile Dumnezeu, așa ni le-au lăsat nouă Sfinții Părinți, așa spune Sfânta Scriptură, iar asta este autoritatea.”

În noua epocă există o dorință de a face altceva, de găsi o nouă idee de certitudine. Astfel, la puțină vreme după această perioadă renașcentistă, apare Descartes, care este primul filosof

modern. El își bazează întreaga filosofie pe un singur postulat: „Gândesc, deci exist”. Toate lucrurile pe care le știm drept sigure se fundamentează, susține el, pe această primă intuiție. Este singurul lucru pe care îl știm cu certitudine. Deoarece simțurile ne pot induce în eroare putem avea false revelații, însă știm cu siguranță că existăm.

Toate acestea ne arată că preocuparea pentru sine a devenit deja un principiu teologic prim, care mai târziu va atinge o dezvoltare uluitoare.

Superstiția

Când vine vorba de Renaștere este trecut adesea cu vederea faptul că această epocă este însoțită de o creștere a superstițiilor. Deoarece Renașterea este văzută ca fiind începutul perioadei moderne, care a rupt-o cu superstiția Evului Mediu și a Celui Întunecat se presupune că modernitatea a lăsat deoparte aceste practici. Dar acum avem marea epocă a astrologiei, dintre care cel mai celebru astrolog a fost Nostradamus, a alchimiei, a lui Paracelsus și altora, a vrăjitoriei și magiei.

Burckhardt are de asemenea o observație interesantă asupra acestui subiect în capitolul intitulat „Amestecul superstiției vechi și moderne”: „... Într-un alt fel... antichitatea a exercitat o influență periculoasă. A transmis Renașterii propria sa formă de superstiție. Unele forme au supraviețuit în Italia de-a lungul Evului Mediu, astfel că reînvierea lor a fost făcută mult mai ușor.” Dar abia în această perioadă a Renașterii, superstiția a ieșit cu adevărat la iveală.

„La începutul secolului al XIII-lea această superstiție a astrologiei, care a înflorit în antichitate, a apărut dintr-o dată în prim planul vieții din Italia.” Secolul al XIII-lea reprezintă Evul Mediu târziu. „Împăratul Frederic al II-lea călătorea în permanență cu astrologul său Theodorus. Ezzelino da Romano, la rândul său, călătorea cu un grup bine plătit de astfel de oameni, printre ei aflându-se și celebrul Guido Bonatto și musulmanul cu barbă lungă, Paul de Bagdad. În tot ceea ce făcea prințul, ei îi fixau ziua și ora la care trebuiau executate, iar atrocitățile gigantice de care s-a făcut vinovat acesta, s-ar putea să fi fost în parte datorate unor inferențe practice derivate din profețiile lor. La scurtă vreme, orice scrupul cu privire la consultarea stelelor a încetat.”

Trebuie să observăm că în Ortodoxie, Părinții se pronunță foarte categoric împotriva acestei

practici. „ La scurtă vreme, orice scrupul cu privire la consultarea stelelor a încetat. Nu doar prinții, dar și orașele libere aveau astrologii lor, iar la universități, începând din secolul al XIV-lea până în secolul al XVI-lea, au fost numiți profesori ai acestei pseudoștiințe care țineau cursuri lângă astronomi. Este binecunoscut că Augustin și alți Părinți ai Bisericii au combătut astrologia, dar ideile lor de modă veche au fost respinse cu un dispreț facil.”

Cu alte cuvinte, Părinții nu mai reprezintă o autoritate deoarece se caută un fel de nouă religie. „În mod obișnuit Papii nu mai făceau niciun secret din consultatul stelelor, deși Pius al II-lea, care disprețuia magia, semnele și interpretarea viselor, reprezintă o excepție notabilă. Pe de altă parte, Papa Julius al II-lea și-a calculat cu ajutorul astrologilor data pentru înscăunarea sa și cea pentru întoarcerea sa de la Bologna. Chiar și Leo al X-lea pare să fi crezut că înflorirea astrologiei în pontificatul său reprezintă o faptă de laudă, în timp ce Paul al III-lea nu a ținut niciodată un consistoriu până când ghicitorii în stele nu au fixat ora.”

„În toate familiile bune se făcea în mod firesc horoscopul copilului, iar uneori se întâmpla că oamenii să fie hăituiți, uneori pentru jumătate din viață, de așteptarea deșartă a unor evenimente care nu au survenit niciodată. Stelele erau consultate de fiecare dată când un om mare trebuia să ia o decizie importantă și chiar erau consultate cu privire la ora la care trebuia făcut ceva. Călătoriile prinților, recepția ambasadurilor străine, punerea pietrei de temelie la clădirile publice, toate depindeau de răspunsul astrologilor.”

Cineva s-ar putea întreba de ce aceste superstiții sau pseudo-științe încep să se înmulțească în această perioadă. Răspunsul este următorul: când tradiția ortodoxă predomină există o cunoaștere a binelui și a răului. Există o cunoaștere a forțelor răului, a felului în care lucrează, și există un standard după care le putem deosebi. Dar când acest standard este abandonat, când oamenii încep să capete ideea că apare un nou standard, atunci se creează spațiu pentru ca ignoranța și superstiția să înflorească. Vom vorbi mai târziu despre problema superstiției din vremurile noastre, care nu este nicidecum atât de simplă pe cât cred oamenii. Observați, de pildă, legătura foarte interesantă dintre socialism și spiritism.

Reforma protestantă

A doua mare schimbare petrecută în această perioadă a Renașterii, așa cum este interpretată uzual de istorici, o reprezintă Reforma protestantă. Însă, diferența față de umanism apare doar la exterior, pentru că în esență vorbim de același curent de idei. De asemenea, este o mișcare a rațiunii contra scolasticismului, prin care încearcă să creeze un creștinism mai simplu pe care orice credincios îl poate interpreta de unul singur.

După cum bine a observat mai târziu Kireevski, era același duh, care va distruge mai târziu și protestantismul. În spatele lui Luther se întrevide scolasticismul, iar în spatele creștinilor liberali moderni se întrevide Luther. Luther însuși a fost, probabil, cineva pe care l-am cataloga, mai ales prin prisma ultimilor săi ani de viață, drept un fanatic închistat, dar cu toate acestea el a deschis porțile subiectivismului total în religie. Pe cale de consecință, el ne oferă cheia de interpretare a perioadei contemporane, deoarece același principiu – individul, ceea ce eu cred, ceea ce eu cred că are dreptul de a fi auzit – devine standardul. Chiar și el a ajuns la un tip de sistem dogmatic pe care a încercat să-l impună cu forța adepților săi. Dar ideea principală pentru care el s-a luptat a fost aceea că fiecare individ poate interpreta de unul singur religia, astfel că, după el, au apărut sectele.

În această perioadă avem deja două religii, pe de o parte Luther care s-a rupt de Biserica Catolică în 1520, de cealaltă parte Calvin și ceilalți protestanți. Așadar, apar războaiele religioase, între acești protestanți și principii catolici. Astfel au apărut războaiele religioase ale secolului al XVI-lea, care s-au încheiat pe deplin abia la mijlocul secolului al XVII-lea. În sine aceste războaie sunt irelevante. Totuși, principala lor consecință a fost că au discreditat cu totul religia și au condus la o nouă perioadă istorică pe care o vom discuta în cursul următor, la o căutare a unei noi religii dincolo de orice fel de creștinism. Iar acesta reprezintă începutul francmasoneriei moderne.

Atât umanismul cât și protestantismul continuă opera scolasticismului și a lui Francisc de Assisi, definită de încercarea de a îmbunătăți Ortodoxia, de a îmbunătăți creștinismul față de cum ne-a fost nouă lăsat de tradiție. Cu alte cuvinte, ei continuă opera „Marelui Inchizitor” dostoievskian. Atât umanismul cât și protestantismul reprezintă etape în procesul de distrugere a perspectivei creștine asupra lumii. Mai încolo vor apărea faze și mai avansate.

Știința

Nici Renașterea și nici Reforma, deși sunt cele mai spectaculoase curente ale acestei perioade, nu sunt în realitate cele mai relevante. Ele continuă opera de distrugere a creștinismului ortodox

Începută în Evul Mediu. Ambele au stat în calea principalei transformări din această perioadă, și anume ascensiunea viziunii științifice moderne. Umanismul a stat împotriva deoarece a fost preocupat de textele vechi și avea credința că anticii au fost mai înțelepți decât modernii. Protestantismul a stat în calea științei prin dogmatismul său îngust. Totuși, ascensiunea științei reprezintă cel mai nou și mai important eveniment al acestei perioade, care va avea consecințe importante în secolele viitoare.

Știința a devenit importantă în această perioadă, deoarece odată ce omul a fost eliberat din tradiția ortodoxă, și-a îndreptat atenția spre lumea exterioară. Această preocupare pentru lumea exterioară a luat uneori forme care erau scandalos de păgâne și imorale. Dar aceste interes lumesc s-a manifestat, de asemenea, și în ascensiunea industriei și a capitalismului, în marile descoperiri - a Americilor – toate fiind evenimente care aveau să schimbe fața pământului în secolele viitoare. Astfel, s-ar putea vorbi de o plămădeală făcută din lumesc care va umple lumea întreagă și care va da tonul lumii de astăzi. Este o lume căreia îi lipsește complet simțul ortodox tradițional al fricii de Dumnezeu, și care în fapt este posedată de trivialitate.

Protestantismul cunoaște din plin acest duh care poate fi sesizat dacă te uiți la comportamentul unui pastor protestant și îl compari cu cel al unui preot ortodox. Preotul catolic are și el acest duh lumesc. Chiar și preoții ortodocșii care pierd savoarea Ortodoxiei intră la rândul lor în această stare de spirit ușuratică, pestriță, modernă, care reprezintă influența lumescului și care face posibil ceva precum Disneylandul sau alte fenomene pe care orice persoană sănătoasă din Evul Mediu sau Renaștere, dar mai presus de toate dintr-o civilizație tradițională ortodoxă, le-ar fi privit ca pe un fel de nebunie.

Iar acum ajungem la cel mai important aspect al perioadei Renașterii, și anume dezvoltarea științei moderne. Aceasta este o descoperire a unei noi căi spre cunoaștere și adevăr. Dar, în fapt, ea este un nou scolasticism. Metoda științifică înlocuiește metoda scolastică ca mijloc de a atinge adevărul. Și la fel ca în cazul scolasticismului ea conduce la o abandonare a acelor adevăruri care nu intră în cadrul său extrem de îngust și rigid.

Este foarte interesant că știința modernă s-a născut în așa numitul „misticism”, la fel cum și socialismul s-a născut tot într-un fel de misticism. Această perspectivă mistică o reprezenta platonismul și pitagorismul care au fost reînviată dimpreună cu studiile antice, și care aveau drept presuposiție ideea că lumea este ordonată în funcție de numere.

Filosofia și sistemul lui Pitagora în special se bazau pe ordonarea armonioasă a numerelor care

corespundeau lumii exterioare. Și vedem cum în lumea modernă unirea matematicii cu observația a schimbat într-adevăr fața pământului, deoarece lumea este ordonată în funcție de număr.

La început aceasta era doar o credință vagă, însă această credință a pitagoreicilor și platonistilor că numerele corespund realității, dimpreună cu cercetarea misterelor naturii, au condus la descoperirile ce au schimbat fața lumii.

Știința modernă s-a născut, de asemenea, din experimentele alchimiștilor platonici, ale astrologilor și magicienilor. Duhul care străbătea noua viziune științifică asupra lumii era duhul lui Faust, adică duhul magiei, care s-a păstrat ca un subton foarte clar în știința contemporană de azi. În fapt, descoperirea energiei atomice i-ar fi umplut de bucurie pe alchimiștii Renașterii. Ei căutau exact o astfel de putere.

Scopul științei moderne îl reprezintă puterea asupra naturii, iar Descartes, cel care a formulat viziunea mecanicist/științifică asupra lumii spunea că omul va deveni stăpânul și posesorul naturii. Trebuie să observăm că aceasta este o credință religioasă care înlocuiește credința creștină. Până și raționalistul Descartes, care spunea că întreaga natură nu este altceva decât o mare mașină și care ne-a dat perspectiva mecanicist/științifică care predomină chiar și astăzi în cercetarea științifică, a avut în tinerețea sa viziuni și vise ciudate. De pildă, după ce a inventat noua sa știință a avut o viziune a îngerului adevărului iar îngerul i-a poruncit să aibă încredere în noua sa știință pentru că îi va oferi întreaga cunoaștere. Desigur că această cunoaștere îl va face om stăpânul și posesorul naturii.

Acest caracter religios al credinței științifice poate fi văzut astăzi când prăbușirea credinței științifice, dominantă în ultimele secole, conduce la o nouă criză în religie. Și asta deoarece astăzi oamenii ajung la următoarea problemă: în ce mai poate crede cineva dacă până și știința, despre care se presupune că ne oferă certitudinea ultimă, nu ne oferă în fapt vreo certitudine? Astfel se nasc noile filosofii iraționale și dorința de a crede în zei noi.

Prăbușirea perspectivei științifice de astăzi conduce la această neliniște pe care noi o simțim în aer. Un număr de oameni mișcați de această neliniște ajung în vremurile noastre la Ortodoxie. Practic aceasta este istoria celor mai mulți dintre convertiții noștri. Din moment ce încercăm să ne apărăm împotriva acestor false filosofii este cu atât mai important să înțelegem că dacă venim la Ortodoxie și nu înțelegem pe deplin perspectiva ortodoxă, vom deveni marionetele noilor filosofii iraționale care vor lua locul credinței științifice.

Textele științifice ale Renașterii sunt pline de misticism platonice și pseudo-creștin dar și de convingerea că în sfârșit misterele universului sunt descoperite. Înainte de Evul Mediu, în vremurile creștinismului tradițional, în Bizanț, în Apus înainte de schismă, în Rusia și în alte culturi ortodoxe, nu exista această dorință de a dezvălui tainele universului deoarece Dumnezeu ne dăduse suficientă cunoaștere pentru mântuirea noastră. Știm că există multe aspecte ale universului pe care nu le înțelegem, dar știm destule pentru a ne mântui sufletele. Restul intră în sfera magiei, alchimiei și a celorlalte științe întunecate. Dar acum, în Renaștere, credința creștină este respinsă, iar interesul religios este proiectat spre lume. Și observăm, astfel, triumful ideii că există o taină a universului, o idee împărtășită de mulți oameni de știință moderni.

În vremurile contemporane, cunoașterea științifică este resimțită ca fiind ceva de o greutate aproape insuportabilă pentru oameni. Mulți simt că ascensiunea științei moderne are drept obiectiv ultim înrobirea totală a omenirii. Chiar și astăzi avem profesori serioși în universitățile americane care predau ideea că omul este complet supus determinismului și că oamenii de știință trebuie să guverneze în viitor. Ei cred că în viitor vei putea pune un mic calculator în buzunar și îl vei conecta la creier, iar când cineva va întreprinde un act considerat anti-social, adică împotriva a ceea ce liderii doresc, vor primi un impuls de la creier atât de dureros încât se vor opri din ceea ce fac.

Student: Vă referiți la Skinner?

Pr. S: Da. Skinner și cei ca el.

Astfel, această credință științifică devine ceva foarte rece și apăsător în zilele noastre. Din acest motiv este foarte important de înțeles ce vederi aveau primii oameni de știință, cei care au descoperit noua viziune științifică. Erau unii oameni în acele vremuri care au simțit un entuziasm misterios față de noua religie a științei.

Un exemplu foarte bun îl reprezintă astronomul și filosoful Giordano Bruno, unul dintre aventurieri tipici ai vremurilor moderne. El a fost un călugăr dominican care a fugit de la mănăstire și a mers spre nordul Europei unde l-a întâlnit pe Luther. A fost foarte tare atras de luteranism, iar mai apoi de calvinism. După care a fost dezamăgit. A fost excomunicat atât de Luther cât și de Calvin. A plecat în Anglia și s-a îndrăgostit de regina Elisabeta, după care a

descoperit că nu era chiar atât de popular și a blestemat Oxfordul. Apoi, a mers în Franța pentru că regele îl invitase acolo să țină niște conferințe. Avea anumite tehnici de memorare pe care oamenii le considerau ca ținând mai degrabă de magie. În același timp, el preda noua astronomie, sau cu alte cuvinte, era unul dintre primii discipoli ai teoriei copernicane. Totuși, nicăieri el nu reușea să găsească liniștea. Avea din plin acel duh al neastâmpărului, specific epocii, așa că nu putea găsi pacea nicăieri.

Dar Bruno a intuit consecințele revoluției copernicane despre care vom vorbi într-un minut. Faptul că pământul se rotește în jurul soarelui, și nu invers, a fost pentru el o descoperire definitivă care avea implicații religioase. Drept urmare a afirmat: „În prezența infinitului omul nu este mai mult decât o furnică, iar o stea nu este mai mult decât un om”.

Acesta este un sentiment foarte contemporan: omul pierdut în imensitatea spațiului. Cu toate acestea, el nu vedea ceva rece în univers. Astăzi ne gândim la univers ca la un spațiu înfiorător și rece în care omul se pierde. El nu credea acest lucru deoarece peste tot îl vedea pe Dumnezeu, adică ideea sa de Dumnezeu. Giordano Bruno susținea că natura este Dumnezeu în lucruri, fiind practic adeptul unui tip de panteism mistic. De asemenea, el mai susținea că materia este divină, iar Dumnezeu – care s-a pierdut deoarece viziunea ortodoxă a fost respinsă – este acum proiectat în materie. L-a descoperit pe Dumnezeu peste tot în viața universului. Credea că până și planetele sunt vii – poate nu dotate cu inteligență personală – dar un fel de viață strălucea printre aceste stele și printre aceste creaturi. Poate că nu era prea îndepărtat de Francisc de Assisi.

Când pământul este dislocat din centrul lucrurilor, el vedea sau credea că vede cum, toate granițele se evaporă. Credea că universul este infinit. Există un număr infinit de lumi și un număr infinit de inteligențe în aceste lumi, pe lângă alte tipuri de umanitate. Toate aceste idei îi intrigă foarte tare pe oamenii moderni.

Potrivit lui Bruno, a cunoaște natura înseamnă a-l cunoaște pe Dumnezeu. Fiecare progres în știință și în cunoașterea naturii reprezintă o nouă revelație, adică ceva religios. El însuși a afirmat că se simte atras de întunericul necunoscutului în același fel în care o insectă este atrasă de flacăra care o va mistui. În felul acesta și-a profețit, fără intenție cumva, propria moarte deoarece a fost prins de Inchiziție și ars pe rug ca eretic. Însă a murit ca un martir: a fost foarte liniștit și a declarat că nu își va schimba concepțiile, crezând cu adevărat în ceea ce credea.

Mai târziu a fost aproape în întregime uitat până când în jurul anului 1870 scrierile sau au început să fie publicate iar acum devine din ce în ce mai cunoscut. Apar cărți în engleză despre el și s-a construit și un monument la Roma în cinstea lui, pe locul în care a fost ars pe rug.

Misticismul naturii, al cărei adept a fost Bruno încă de la începuturile științei moderne, este foarte interesant deoarece își găsește ecoul într-un alt tip de misticism al științei care apare în zilele noastre, când perspectiva științifică s-a prăbușit sau este pe cale să se prăbușească. Am în vedere aici așa-numitul „misticism” al lui Teilhard de Chardin despre care vom vorbi într-un curs ulterior.

Revoluția copernicană

Momentul decisiv în ascensiunea la putere a credinței științifice sau a perspectivei științifice asupra lumii, este așa-numita „revoluție copernicană”.

Giordano Bruno a murit în anul 1600, iar Copernic a murit în 1543, cartea sa apărând în anul morții sale. Înainte de acest moment, astronomia medievală și antică s-a bazat pe teoria geocentrică, care susținea că pământul se află în centrul universului și tot restul planetelor se învârt în jurul lui. Însă existau anumite mișcări neregulate ale planetelor, iar pentru a le explica, astronomii au dezvoltat tot felul de elipse în interiorul altor elipse. În felul acesta ei credeau că dau o explicație pentru aceste mișcări neregulate. Noua credință în misticismul platonice – conform căreia numerele corespund realității, că Dumnezeu, ca și natura, face lucrurile în cel mai simplu mod cu putință – i-a făcut pe unii oameni să fie nemulțumiți de această explicație. Copernic a făcut tot felul de calcule și într-un final a ajuns la o descoperire care nu se baza pe observație ci pe credința în matematică: pentru a explica în cel mai simplu mod mișcările din spațiu, trebuie să presupunem că pământul se mișcă în jurul soarelui dimpreună cu planetele.

În acest context, trebuie făcute două precizări: această nouă descoperire – care pare adevărată deoarece crezând asta poți trimite o rachetă spre cer în locul în care dorești – nu contrazice faptul că corpurile cerești se mișcă, în fapt, în jurul pământului deoarece toată lumea poate observa acest lucru în fiecare zi. Adevărul științific al heliocentrismului, și anume că pământul se mișcă în jurul soarelui, nu face decât să explice la nivel științific, mișcările complexe pe care corpurile cerești și pământul le fac în raport unul cu celălalt pentru a crea efectul pe care îl vedem în fiecare zi și anume că soarele pare să se miște în jurul pământului.

În același fel explicația științifică a verdețurilor, ca împreunare a soarelui, ochilor și a configurației de molecule dintr-o plantă, nu schimbă faptul că eu văd o pădure verde. Iar dacă sunt sănătos la cap și la minte, mă bucur de asta. Încă văd pădurea. Poți explica acest lucru pe o bază tehnică și poți să ajungi și la o înțelegere mai adâncă a cauzelor care produc acest efect, dar efectul rămâne același. Eșecul în a distinge între aceste două lucruri a produs o mare confuzie la acea vreme, deoarece teoria științifică a heliocentrismului nu explică însăși esența lucrurilor; ea explică că un anumit tip de relații complicate produc anumite efecte. Dar efectele rămân aceleași.

Așadar, teoria copernicană nu respingă nici Psaltirea care vorbește despre „soarele și-a cunoscut apusul său” (Psalmul 103:20) și nici nu contrazice experiența noastră zilnică de a vedea soarele cum se învâрте în jurul pământului. Oamenii care și-au schimbat convingerile și gândesc doar în astfel de termeni – că pământul se mișcă în jurul soarelui ca un fapt de experiență cotidiană – amestecă un fel de explicații tehnice cu experiența de zi cu zi. Sunt două sfere diferite.

Al doilea lucru care trebuie precizat în legătură cu această revoluție copernicană este acela că așa numitul „nou univers” inaugurat de noua revoluție copernicană, nu este incompatibil cu Ortodoxia. În fapt, Kireevski spunea că ortodocșii nu pot fi decât uimiți să audă că s-a dorit arderea pe rug a lui Galileo pentru erezia – ei au numit-o astfel – că pământul se învâрте în jurul soarelui. Kireevski susținea că este de neînțeles pentru cineva ortodox cum poate fi aceasta o erezie. Raționalismul scolastic a pus însă stăpânire în așa măsură pe mințile apusene încât toate silogismele scolastice fie că erau bazate pe Scriptură, fie pe Aristotel, aveau valoare egală. Astfel, teoriile cu privire la faptul că pământul se mișcă sau rămâne fix au căpătat statut de dogmă. Prin comparație, Ortodoxia distinge cu atenție între adevărurile de credință – dogmele – de cele exterioare, care sunt deschise la diferite interpretări și speculații.

În Hexaemeron, Sf. Ambrozie, Sf. Vasile cel Mare și ceilalți Sfinți Părinți au foarte mare grijă să distingă între ceea ce este revelat de Dumnezeu și ceea ce reprezintă doar speculația oamenilor. Ei spun că nu este important să speculăm cu privire la cum au ajuns să se petreacă lucrurile, ce se mișcă, ce rămâne nemișcat, cum pot fi explicate cometele. Toate acestea sunt foarte secundare și nu au niciun efect asupra credinței noastre.

Revoluția copernicană a dat naștere unor noi perspective religioase în care omul este detronat și rămâne singur într-un univers rece și infinit. Dar aceste idei religioase nu provin din fapte nou descoperite. Noile descoperiri însăși nu schimbă nimic în religia cuiva. Singurul lucru pe care îl dovedesc este că motivația principală în noua perspectivă științifică asupra lumii a fost o motivație științifică, că oamenii căutau un fel de nouă credință care putea fi găsită cercetând

lumea exterioară. Oamenii își doreau o nouă credință și s-au folosit de faptele pe care le-au descoperit pentru a da viață acestei credințe. Același lucru s-a întâmplat mereu de atunci încoace în istoria Occidentului modern.

Următorul lucru pe care îl vom discuta va fi ceva care probabil nu este foarte relevant istoric, dar care are o însemnătate profundă filosofic pentru că ne descoperă gândirea omului modern și preînchipuie mișcările de mai târziu. Este vorba de unele curente religioase din epoca Renașterii.